Łukasz Kaczmarek

Osada wielokulturowa w Dziekanowicach stan. 21 (AZP 50-32/98), pow. Gniezno, woj. wielkopolskie

Studia Lednickie 12, 97-125

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

Łukasz Kaczmarek
Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie

Osada wielokulturowa w Dziekanowicach stan. 21(AZP 50-32/98), pow. Gniezno, woj. wielkopolskie

Badania archeologiczne na stanowisku nr 21 w Dziekanowicach, pow. Gniezno (AZP 50-32/98) przeprowadzono w roku 2001 oraz 2002. Ich celem było rozpoznanie osadnictwa pradziejowego, starożytnego oraz wczesnośredniowiecznego na południowo-wschodnim brzegu Jeziora Lednickiego. W badaniach udział wzięli pracownicy Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy pod kierownictwem M. Łastowieckiego oraz studenci Instytutu Prahistorii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu.

Osada w Dziekanowicach stan. 21 położona jest na wschodnim brzegu Jeziora Lednickiego w bliskim sąsiedztwie założeń grodowych związanych z monarchią wczesnopiastowską, z imponująco zachowanymi reliktami założeń pałacowo-sakralnych (ryc. 1).

Pod względem fizyczno-geograficznym osada znajduje się na terenie Pojezierza Gnieźnieńskiego, które odpowiada formom terenu związanym z fazą poznańską zlodowacenia wiślańskiego [Kondracki 1994, s. 93]. Obszar ten uformowany został przez falistą wysoczyznę morenową, którą przecinają rynny subglacjalne, o przebiegu przeważnie południkowym [Tobolski 1991, s. 16, tam dalsza literatura], do których należy m.in. Jezioro Lednickie. Teren, na którym zlokalizowane zostało omawiane stanowisko, stanowi krawędź doliny jeziora lekko opadająca w stronę zachodnią (ryc. 2).

Celem niniejszej pracy jest scharakteryzowanie osadnictwa pradziejowego i starożytnego odkrytego w przebadanej partii stanowiska. W ciągu dwóch sezonów badań wykopaliskowych odsłonięto powierzchnię ok. 300 m^2 (ryc. 2). W wyniku prac uchwycono obiekty nieruchome związane z osadnictwem pradziejowym, starożytnym oraz wczesnośredniowiecznym[1]. Pozyskany materiał źródłowy stanowiły fragmenty ceramiki, przedmioty codziennego użytku oraz ułamki kości zwierzęcych o charakterze pokonsumpcyjnym.

[1] Materiał wczesnośredniowieczny opracowany zostanie osobno.

Podstawą wcześniejszych badań nad omawianym osadnictwem na terenie otuliny Jeziora Lednickiego były głównie materiały pochodzące z odkryć będących następstwem badań nad wczesnym średniowieczem. Pierwsze pradziejowe i starożytne znaleziska wiązać należy z XIX-wiecznymi badaczami Ostrowa Lednickiego [Fogel 1991]. Następne to szereg przypadkowych odkryć, prospekcji terenowych oraz badań ratowniczych [Kostrzewski 1955, s. 170, ryc. 480; Durczewski, Śmigielski 1966; Górecki 1980, 1982; Wrzesińscy 1996; Jórdeczka, Mrozek-Wysocka, Sobkowiak-Tabaka 2008]. Najbardziej aktualną próbę charakterystyki omawianego osadnictwa w otulinie Jeziora Lednickiego podjęli Z. i S. Kurnatowscy [1991] wraz z E. Dzięciołowskim [1991]. W wyniku ich prac ustalono, że okolice jeziora eksplorowane były już w środkowej epoce kamienia, a stałym osadnictwem objęte zostały od momentu rozwoju społeczeństw kultury pucharów lejkowatych. Zarejestrowano również ślady osadnictwa z doby epoki brązu aż po okres wpływów rzymskich [Kurnatowscy 1991, Dzięciołowski 1991]. Pewne uzupełnienia w tym zakresie wprowadził również C. Strzyżewski, omawiając zasiedlenie Gniezna i jego okolic w pradziejach i starożytności, włączając w zakres chorologiczny swojej pracy również tereny otuliny Jeziora Lednickiego [Strzyżewski 2002].

Starsza epoka brązu

Najstarsze elementy uchwycone w trakcie badań to dwa fragmenty ceramiki, którą wiązać możemy ze starszym okresem epoki brązu. Kontekst ich odkrycia w ramach młodszego obiektu traktować należy jako złoże wtórne. Pod względem mikromorfologicznym oba fragmenty reprezentują brzegi naczyń o nieokreślonych typach. Pierwszy z nich przedstawiał formę lekko wychyloną na zewnątrz o zaokrąglonych krawędziach, drugi natomiast przedstawiał typ z prostokątnie pogrubioną krawędzią (ryc. 11:1, 2). Przynależność kulturowa obu ułamków jest trudna do określenia. Krawędzie zaokrąglone oraz pogrubione charakterystyczne są na terenie Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej m.in. dla materiałów horyzontu późnotrzcinieckiego — HT 5 [Makarowicz 1998, s. 45].

Kultura łużycka

Kolejnym taksonem kulturowym zarejestrowanym na stanowisku była kultura łużycka. Materiał źródłowy reprezentujący młodszobrązowy horyzont osadniczy uchwycony na stanowisku składał się wyłącznie z fragmentów ceramiki, która zalegała w wypełniskach obiektów młodszych (ob. 4 i ob. 9) a także na poziomie wczesnośredniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych.

Ogółem pozyskano 57 ułamków ceramiki, spośród których wydzielono dziesięć fragmentów brzegów, dwa kawałki den, trzy ucha oraz 43 fragmenty partii brzuścowych. Analizę typologiczno-stylistyczną przeprowadzono według kryteriów wypracowanych dla materiałów kultury łużyckiej z Kujaw [Ignaczak 2002]. W wyniku analizy mikromorfologicznej (tabela 1) wydzielono sześć brzegów (ryc. 11:3, 5, 11;

Tabela 1. Dziekanowice, gm. Łubowo, woj. wielkopolskie stan. 21. Charakterystyka typologiczno-stylistyczna ceramiki kultury łużyckiej

Table 1. Dziekanowice, Łubowo Commune, Greater Poland Province, site 21. Typological and stylistic specificity of the Lusatian culture pottery

Lp Ord.	Nr inw. Inv. No.	Wykop Pit	W-wa Layer	Obiekt Object	Typ makro Macro-type	Typ mikromorfologiczny Micromorphologic type			Zdobienie Decoration
						Krawędź Rim	Dno Bottom	Ucho Handle	
1	18/02	13	II2	9		11f			p-226
2	53/02	16	II1						
3	53/02	16	II1					A3	
4	53/02	16	II1			1a			
5	53/02	16	II1						
6	53/02	16	II1						m-188:6…
7	53/02	16	II1						
8	53/02	16	II1			1h			
9	53/02	16	II1				9d		
10	56/02	16	II1			18e			
11	1/02	12	I			18a			
12	1/02	12	I						
13	1/02	12	I						
14	55/02	16	I			11d			
15	55/02	16	I			18m			
16	47/02	16	II1				15b		
17	47/02	16	II1			18e			
18	47/02	16	II1			18d			
19	47/02	16	II1					A31	
20	47/02	16	II1						m-183:4
21	47/02	16	II1						
22	13/02	13	II1						
23	13/02	13	II1						
24	13/02	13	II1						
25	13/02	13	II1						
26	22/02	13	II4–6	9					
27	22/02	13	II4–6	9					
28	23/02	13	II4	9A		18c			
29	23/02	13	II4	9A					m-183:4
30	23/02	13	II4	9A					

Źródło: opracowanie własne na podstawie zasad klasyfikacji materiałów ceramicznych por. Ignaczak 2002; Czebreszuk, Kośko, Szmyt 2006.

Source: drawn up by the author on the basis of classification rules of pottery material cf. Ignaczak 2002; Czebreszuk, Kośko, Szmyt 2006.

ryc. 10:10) wychylonych na zewnątrz (typ 18), które należałoby łączyć z takimi naczyniami jak wazy, garnki. Dwa kawałki zagięte do wewnątrz (typ 11) przypisać należy do naczyń w typie mis (ryc. 11:4). Natomiast dwa proste brzegi (ryc. 11:6) łączyć można, podobnie jak brzegi typu 18, z naczyniami wazowatymi, garnkami lub kubkami. Wszystkie fragmenty charakteryzowały się różnym sposobem dopracowania krawędzi. Dna przedstawiały typy wyodrębnione (ryc. 11:8, 12), a ucha taśmowate o przekroju czworobocznym (ryc. 11:14) i owalnym.

Opis technologiczny zbioru opierał się na takich cechach diagnostycznych, wykorzystywanych przy analizie ceramiki kultury łużyckiej, jak: rodzaj i granulacja domieszki schudzającej, charakter uwarstwienia przełamu i jego barwa, grubość oraz charakter powierzchni zewnętrznej ścianek naczynia [por. Ignaczak 2002; Czebreszuk, Kośko, Szmyt 2006]. W wyniku przeprowadzonych prac stwierdzono, że wszystkie fragmenty posiadały domieszkę tłucznia mineralnego o różnorodnej barwie. Pod względem granulacji odnotowano przewagę domieszki drobnoziarnistej (43 fragm.), natomiast w mniejszym stopniu średnio- i gruboziarnistej (14 fragm.). Charakter uwarstwień przełamu dowodził o stosunkowo dobrze przygotowanej masie garncarskiej. W zbiorze przeważały fragmenty o wielobarwnych przełamach (50 fragm.) świadczące o wypalaniu naczyń w atmosferze tlenowej. W mniejszym stopniu zarejestrowano naczynia o przełomie jednobarwnym (6 fragm.). Pod względem grubości ścianek naczyń podobną frekwencję mają naczynia cienkościenne (25 fragm.) oraz średniościenne (24 fragm.). Ceramika grubościenna reprezentowana była w małym stopniu (8 fragm.). W odniesieniu do ostatniego kryterium analitycznego, czyli dopracowania powierzchni zewnętrznej, wyróżniono fragmenty obmazywane bez śladów palców (16 fragm.), ceramikę o powierzchni wygładzonej, wyświecanej (16 fragm.) oraz fragmenty o powierzchni równej, pofałdowanej, szorstkiej (21 fragm.).

Ornament zarejestrowany na trzech fragmentach brzuśców składał się z elementu zdobniczego w postaci poziomej i pionowej linii rytej (ryc. 11:7, 13; ryc. 10:9), zwielokrotnionej, wykonanej ostrym narzędziem. Na szczególną uwagę zasługuje ponadto fragment brzegu misy z ukośnie nacinaną krawędzią (ryc. 11:4).

Mała liczebność cech dystynktywnych w zakresie wszystkich aspektów analizy inwentarza ceramicznego jak również brak możliwości odniesienia wyników analizy technologicznej do ustaleń czasowych [Kaczmarek 2002, s. 63] nie pozwalają określić jednoznacznie chronologii analizowanego materiału. Jedynym elementem datującym, który przybliża chronologię, jest fragment misy o nacinanej krawędzi. Wiązać go należy ze stylem późnobrązowym, dla ceramiki zachodniowielkopolskiej odpowiadającym III fazie rozwojowej tej kultury na tym terenie, datowanej na okres VEB – Ha C [Kaczmarek 2002, s. 74, 204, 205]; niektórzy badacze przesuwają tę chronologię już na przełom IVEB i VEB na terenie Pojezierza Wielkopolskiego [Szamałek 2009, s. 116].

Trudny jest również do określenia charakter osadnictwa kultury łużyckiej. Nie odnotowano bowiem żadnych reliktów osadnictwa, które jednoznacznie wiązać można by z horyzontem kultury łużyckiej na przedmiotowym stanowisku. Taki

stan rzeczy był prawdopodobnie wynikiem zakresu przeprowadzonych prac wykopaliskowych. Konkludując, na podstawie dostępnej bazy źródłowej, stwierdzić należy, że osadnictwo mogło mieć charakter epizodyczny, krótkotrwały, związany z bliskim sąsiedztwem strefy brzegowej jeziora oraz eksploatacją jego zasobów naturalnych (rybołówstwo).

Kultura jastorfska

Pozostałości osadnictwa związanego z kulturą jastorfską były najliczniej reprezentowane spośród materiałów źródłowych świadczących o eksploatacji stanowiska w okresach przedhistorycznych. Spośród obiektów nieruchomych siedem uznać należy za relikty osadnictwa otwartego związanego ze starszym i młodszym okresem przedrzymskim. Świadczy o tym ich specyfikacja oraz materiał źródłowy pozyskany w trakcie eksploracji.

Pierwszym z zarejestrowanych obiektów była budowla zagłębiona w ziemi — ob. 4. Uchwycony został w wykopie nr 5 i 6, na powierzchni przyjął kształt czworoboczny, nieregularny o wymiarach 3,5 × 2,5 m. Wypełnisko jamy tworzyła warstwa czarnej próchnicy przemieszanej z drobnymi kamieniami, fragmentami węgli drzewnych oraz polepą. W części północnej uchwycono natomiast warstwę szarej próchnicy, którą wiązać należy ze zniszczoną partią obiektu. Na poziomie spągu obiektu zarejestrowano również jamy słupowe zlokalizowane na osi wschód–zachód, które wiązać należy z elementami konstrukcji nośnej dachu, a także znaczne przegłębienie w kształcie regularnej jamy. Miąższość obiektu wynosiła od 0,2 do 0,7 m, a jego profil przyjął kształt nieckowaty, asymetryczny (ryc. 4).

Kolejnym obiektem związanym z „epizodem" jastorfskim na omawianym stanowisku była również ziemianka — ob. 5, uchwycona w bliskim sąsiedztwie ob. 4, ok. 0,5 m na zachód od niego. Na powierzchni również przyjęła kształt czworoboczny o wymiarach 4,0 × 1,0 m (obiekt uchwycony fragmentarycznie). Wypełnisko tworzyła szara, silnie spiaszczona próchnica. W części spągowej obiektu odkryto dołki posłupowe o średnicy ok. 0,2 m, zlokalizowane na osi wschód–zachód, które interpretować można jako pozostałości po elementach konstrukcyjnych ścian budowli zagłębionej w ziemi. Profil obiektu przyjął kształt nieckowaty, a jego miąższość wynosiła 0,4 m (ryc. 4).

Na szczególną uwagę zasługuje następny obiekt odsłonięty w wykopie nr 13, również pełniący funkcje ziemianki — ob. 9 (ryc. 3). Na powierzchni przyjął kształt czworoboczny, nieregularny o wymiarach 3,8 × 2,8 m. Wypełnisko tworzyła warstwa ciemnoszarej próchnicy; na jej skraju odnotowano intensywnie występujące fragmenty węgli drzewnych, które interpretować można jako pozostałości po ścianach bocznych budowli ziemno-drewnianej. Dalsza eksploracja obiektu pozwoliła uchwycić na niższych poziomach kolejne elementy związane z opisywanym reliktem.

Pierwszym z nich była jama zlokalizowana w południowej części — ob. 9a. Na powierzchni przyjęła kształt owalny, nieregularny o średnicy 1,9 m. Wypełnisko tworzyły warstwy szarej próchnicy przemieszanej z węglami drzewnymi, polepą

i drobnymi kamieniami oraz w części spągowej — szaro-gliniastego piasku. Obiekt dodatkowo charakteryzowały dwa kamienie znajdujące się na południowym i północnym skraju obiektu oraz dwa skupiska dołków posłupowych zlokalizowanych w sąsiedztwie kamieni. Profil obiektu przyjął kształt nieckowaty, a jego miąższość wynosiła 0,6 m.

Kolejnym elementem związanym z charakteryzowanym obiektem był zespół jam posłupowych znajdujących się na osi wschód–zachód, które wiązać należy z konstrukcją nośną dachu budowli (ob. 9), a także zespół dołków posłupowych usytuowanych przy południowo-wschodniej, północnej oraz północno-zachodniej granicy obiektu. Te ostatnie, analogicznie jak w przypadku poprzednich obiektów, uznać należy za pozostałości ścian bocznych.

Następnym obiektem uchwyconym w obrębie omawianej ziemianki była jama paleniskowa zlokalizowana w północnej części — ob. 9c. Na powierzchni przyjęła kształt owalny, nieregularny o wymiarach 1,5 × 1,4 m. Wypełnisko wielowarstwowe tworzyły: szara spiaszczona próchnica w części stropowej, warstwa czarnej próchnicy ze śladami intensywnej spalenizny oraz w części spągowej jasnoszary piasek. Obiekt w profilu przyjął kształt nieckowaty, asymetryczny, a jego miąższość wynosiła 1,0 m.

Końcowym z elementów odkrytych w ramach opisywanego kompleksu była jama o bliżej nieokreślonym charakterze znajdująca się w centralnej części ziemianki — ob. 9x. Na powierzchni przyjęła kształt owalny o średnicy 1,3 m, a jej wypełnisko tworzyła warstwa jasnoszarej próchnicy. Profil obiektu przyjął kształt nieckowaty, natomiast jego miąższość wynosiła 0,2 m. Obiekt dodatkowo cechował brak występowania materiału źródłowego.

Ostatnim obiektem, który wiązać należy z osadnictwem jastorfskim zarejestrowanym na stanowisku, był ob. 12 uchwycony w wykopie nr 16 oraz w sondażach E i S (ryc. 5). Pod względem funkcjonalnym było to palenisko o kształcie owalnym o wymiarach 2,0 × 2,5 m. Wypełnisko tworzyła warstwa czarnej próchnicy ze spalenizną, grudkami polepy oraz materiałem ceramicznym. Obiekt zalegał w gliniastym calcu na głębokość 0,30 m, a jego profil przyjął kształt nieckowaty. Relikt zlokalizowany został na niewielkim wyniesieniu nieznacznie opadającym w kierunku północnym. Z omawianym paleniskiem łączyć można również bruk kamienny o długości ok. 5,0 m oraz rząd dołków posłupowych zlokalizowanych po północnej stronie jego krawędzi, które stanowiły pozostałości po drewnianej konstrukcji oddzielającej przestrzeń paleniska od bruku kamiennego doń prowadzącego.

Materiał ruchomy

Materiał ruchomy odkryty na stanowisku, który wiązać można z omawianym horyzontem kulturowym składał się z czterech kategorii zabytków nieruchomych tj. przedmiotów żelaznych, kościanych, kamiennych oraz glinianych. Ponadto dużą grupę materiałów źródłowych stanowił inwentarz ceramiki naczyniowej.

Przedmioty żelazne

Do pierwszej kategorii zabytków zaliczono noże żelazne oraz przedmioty nieokreślone

Noże

Odkryto pojedynczy nóż żelazny pochodzący z wypełniska ob. 4. Był to nóż z jednostronnie wyodrębnionym trzpieniem, ze stosunkowo krótką głownią z lekko łukowatą linią tylca, zaokrągloną linią ostrza (ryc. 9:1). Pozostałe fragmenty przedmiotów zaliczonych do tej kategorii źródeł to dwa fragmenty głowni noży bez widocznych cech charakterystycznych. Jeden z nich pochodził również z wypełniska ob. 4 (ryc. 9:3), drugi natomiast zarejestrowano w wykopie 16, w warstwie III (ryc. 9:2).

Przedmioty nieokreślone

Do tej grupy zabytków zaliczono nieokreślony bliżej przedmiot żelazny (ryc. 9:6) oraz fragment drutu o przekroju owalnym (ryc. 9:9), pochodzące z wypełniska ob. 9.

Przedmioty kościane

Do grupy zabytków wykonanych z kości zaliczono rylec/kolec (?) kościany z otworem w tylnej części z zaobloną częścią pracującą (ryc. 9:4), pochodzący z ob. 9a, oraz fragment płytki kościanej z obrobionymi bokami, w przybliżeniu pięcioboczny, o przekroju czworobocznym (ryc. 9:5), zalegający w wypełnisku ob. 9.

Przedmioty kamienne

Do grupy przedmiotów wykonanych z kamienia zaliczono pojedynczy gładzik kamienny — osełkę, pozyskany z wypełniska ob. 12. Charakteryzował się kształtem nieregularnego pięcioboku, w przekroju poprzecznym czworoboczny, o powierzchniach wygładzonych.

Przedmiot gliniany

Grupę zabytków wykonanych z gliny reprezentuje pojedynczy przęślik gliniany dwustożkowaty, o płaskich powierzchniach przyotworowych, pochodzący z wypełniska ob. 4 (ryc. 9:7).

Zaprezentowane grupy zabytków nie posiadały znaczących cech dystynktywnych, pozwalających przypisać im rolę datowników. Tak więc ich pozycję chronologiczną odnieść można jedynie do wniosków płynących z analizy zespołów ceramicznych, wraz z którymi zostały odkryte.

Ceramika naczyniowa

Najliczniejszym materiałem źródłowym związanym z kulturą jastorfską była ceramika naczyniowa. Pozyskano ogółem 1458 fragmentów ceramiki, która charakteryzowała się dużym stopniem rozdrobnienia. Pomimo złego stanu zachowania materiału udało się przeprowadzić analizę stylistyczną i technologiczną przedmiotowego zbioru.

Za podstawy analizy morfologicznej, mikromorfologicznej, zdobniczej oraz charakterystyki technologicznej przyjęto kryteria wypracowane przez H. Machajewskiego i R. Pietrzaka [2004] dla ceramiki z młodszego okresu przedrzymskiego w Wielkopolsce.

W wyniku oceny makromorfologicznej wyróżniono trzy typy naczyń: dwuczłonowe garnki — grupa B, misy — grupa E oraz kubki — grupa H. Brak jest natomiast typowych dla ceramiki jastorfskiej naczyń trójczłonowych z wyraźnie zaznaczoną szyjką — grupa A. Absencja tej formy w analizowanym materiale prawdopodobnie wynika z niemożności rekonstrukcji tych form wynikającej z fragmentaryczności zbioru. Bardzo prawdopodobne jednak, że część fragmentów brzegów naczyń przypisać można właśnie do tego typu naczynia (ryc. 12:12, 19; ryc. 14:4; ryc. 15:10; ryc. 16:15, 25).

Najliczniej reprezentowane były naczynia z grupy pierwszej — grupa B, dość często występujące na stanowiskach kultury jastorfskiej [Brzostowicz, Machajewski 2003; Grygiel 2004; Kasprowicz 2004; Machajewski, Pietrzak 2004, s. 90; Sobucki, Woźniak 2004; Żychliński 2004]. Wydzielono siedem okazów o różnych podtypach oraz odmianach. Były to naczynia o zaokrąglonym brzuścu z brzegiem wygiętym skośnie na zewnątrz o zaokrąglonej krawędzi (ryc. 15:1, 8; ryc. 12:3, 11) — B.I.2a, o brzuścu baniastym, z brzegiem skośnie wygiętym na zewnątrz o lekko pogrubionej, górą ściętej krawędzi (ryc. 15:13) — B.II.2b, o łukowato wygiętym na zewnątrz brzegu i zaokrąglonej krawędzi (ryc. 15:12) — B.II.3a oraz naczynie o brzuścu doniczkowatym, z brzegiem skośnie wygiętym na zewnątrz o pogrubionej, górą ściętej krawędzi (ryc. 15:7) — B.V.2b. Dwuczłonowe garnki należące do grupy B datować można od okresu Ha D_3 i występują aż po fazę Ripdorf. Na terenie grupy gubińskiej odpowiadają II fazie [Domański 1975, s. 197]. W Meklemburgii i Brandenburgii datowane są na fazę IIb [Keiling 1969], podobnie na terenach Szlezwika-Holsztynu [Machajewski, Pietrzak 2004, s. 90]. Najbliższe analogie znaleźć można na osadach odkrytych na Wysoczyźnie Gnieźnieńskiej w Obórce, gm. Gniezno, stan. 2 i w Modliszewie, gm. Gniezno, stan. 10 [Sobucki, Woźniak 2004], z Poznania Nowego Miasta, gm. loco, stan. 226 [Machajewski, Pietrzak 2008b, s. 299n.] i 278 [Machajewski, Pietrzak 2008a, s. 157n.] oraz z Otorowa, pow. Leszno, stan. 66 [Żychliński 2004, s. 248].

Spośród drugiej grupy naczyń wydzielonych w wyniku analizy makromorfologicznej wyróżniono dwie misy o zaokrąglonym brzuścu, z brzegiem łukowato zagiętym do wewnątrz, które różniły się sposobem wykończenia krawędzi. Pierwsza z nich miała zaokrąglone brzegi (ryc. 14:8) — E.I.4a, natomiast druga charakteryzowała się facetowanym do wewnątrz brzegiem (ryc. 14:7) — E.I.4c. Naczynia tego typu w inwentarzach grupy gubińskiej datowane są podobnie jak naczynia grupy B na II fazę [Domański 1975, s. 197]. Na Półwyspie Jutlandzkim odpowiadają natomiast fazie Jastorf i Ripdorf [Machajewski, Pietrzak 2004, s. 91]. Znane są również ze wspomnianego już Otorowa, stan. 66 [Żychliński 2004, s. 249, ryc. 5], Wojnowa, stan. 23 [Kasprowicz 2004, s. 223, ryc.7], Obórki, stan. 2 [Sobucki, Woźniak 2004, ryc. 8] oraz ze stanowisk w Poznaniu Nowym Mieście [Machajewski, Pietrzak 2008a, s. 158, 2008b, s. 301].

Ostatnia grupa naczyń wydzielonych z analizowanych materiałów reprezentowana była przez pojedynczy egzemplarz kubka o jajowatym brzuścu, z brzegiem łukowato wygiętym na zewnątrz o krawędzi górą ściętej (ryc. 12:4) — H.V.2b. Niestety omawiany egzemplarz pozbawiony był ucha charakterystycznego dla tej formy, które prawdopodobnie się nie zachowało.

W wyniku analizy mikromorfologicznej wydzielono: 1293 fragmenty brzuśców (88,75%), 110 ułamków krawędzi (7,5%), 46 kawałków den wraz z partiami przydennymi (3,15%) oraz dziewięć fragmentów uch (0,6%).

Pod względem ukształtowania brzuśca analizie podlegały 42 fragmenty. Wydzielono brzuśce zaokrąglone — typ I (ryc. 12:16, ryc. 14:9), dwustożkowate — typ IV (ryc. 10:3), baniaste — typ II, jajowate — typ III oraz doniczkowate — typ V. Pozostała część materiału z powodu złego stanu zachowania nie podlegała analizie. Nurt starszy związany ze schyłkiem okresu halsztackiego reprezentują brzuśce typu I, II, III i V, natomiast młodszy odpowiadający młodszemu okresowi przedrzymskiemu — typ IV.

Pod względem ukształtowania wylewów wydzielono fragmenty o pionowym kształcie — podtyp 1 (ryc. 10:5; ryc. 12:13; ryc. 16:1) oraz wygiętym łukowato do wewnątrz — podtyp 4 (ryc. 10:1, 2; ryc. 12:13; ryc. 15:15), które są charakterystyczne dla nurtu schyłkowohalsztackiego, natomiast wylewy o kształcie wygiętym skośnie na zewnątrz — podtyp 2 (ryc. 12:1, 2, 3, 12; ryc. 14:3; ryc. 15:1) oraz łukowato na zewnątrz — podtyp 3 (ryc. 12:5, 6, 13, 18, 19; ryc. 14:2, 6; ryc. 16:8, 21) odpowiadałyby nurtowi młodszemu.

Innym kryterium przy opracowaniu części przykrawędnych był sposób wykończenia samej krawędzi. W materiale z Dziekanowic wydzielono sześć odmian krawędzi ze względu na ukształtowanie brzegu naczynia. Fragmenty o niepogrubionym wylewie z krawędziami zaokrąglonymi — odmiana a, odmianę o krawędzi górą ściętej — odmiana b, o krawędzi facetowanej od wewnątrz — odmiana c, o krawędzi ściętej do wewnątrz — odmiana d, o krawędzi pogrubionej wysuniętej na zewnątrz i facetowanej — odmiana e oraz o pogrubionej krawędzi wysuniętej na zewnątrz i zaokrąglonej — odmiana f. W przypadku omówionego kryterium zauważalna jest także dwoistość nurtów stylistycznych. I tak, dla odmian a–d przyjmuje się stylistykę schyłkowohalsztacką, natomiast dla odmian e, f stylistykę młodszoprzedrzymską. Za schyłkowohalsztackim charakterem zbioru przemawia również analiza uch. Wszystkie egzemplarze z omawianego zbioru przedstawiały typy taśmowate, bez śladów facetowania (ryc. 13:7; ryc. 14:9, 10; ryc. 15:17). Pozostała część materiału z powodu słabego stanu zachowania nie podlegała analizie morfologicznej.

Pod względem zdobnictwa materiał nie odznaczał się dużą różnorodnością. Spośród całego zbioru zarejestrowano 17 zdobionych fragmentów. Zaobserwowano dwa elementy zdobnicze: linie ryte oraz dołki „palcowe", które tworzyły pięć typów wątków. Pierwszy z nich stanowiły linie poziome składające się z dołków palcowych (ryc. 10:4; ryc. 16:23), przypisać go można do typu B. Drugi składa się z poziomych linii rytych w różnym stopniu zwielokrotnienia typ C (ryc. 10:7; ryc. 13:12; ryc. 15:4; ryc. 16:17). Trzeci wątek to linia pozioma, od której odchodziły w dół linie pionowe (ryc. 13:9). Kolejny zaobserwowany na pojedynczym fragmencie składał się z linii poziomej krzyżującej się z trzema liniami pionowymi (ryc. 13:5). Następny tworzyły

zwielokrotnione linie pionowe (ryc. 10:8; ryc. 16:4) natomiast ostatni, składający się z rytych trójkątów wypełnionych ukośnymi nacięciami (ryc. 15:12), również zarejestrowany na pojedynczym ułamku, przypisać można do typu D [Machajewski, Pietrzak 2004, s. 95]. Wszystkie typy wątków zdobniczych zarejestrowanych na materiale ceramicznym umieszczone były w górnych partiach brzuśca naczynia.

Analizę technologiczną omawianego zbioru przeprowadzono na podzbiorze liczącym 1418 fragmentów, pozostała część z powodu złego stanu zachowania nie podlegała analizie, którą wykonano na podstawie takich kryteriów, jak rodzaj domieszki schudzającej oraz jej granulacja, faktura i barwa powierzchni zewnętrznej, kolor przełomu oraz grubość ścianek naczyń [Machajewski, Pietrzak 2004, s. 96]. W wyniku analizy omawianego zbioru wydzielono trzy grupy technologiczne, za główne kryterium przyjmując grubość ścianek naczyń. Były to: grupa I (do 0,6 cm), grupa II (0,7–0,9 cm) oraz grupa III (powyżej 1,0 cm). W materiale z Dziekanowic dominowała grupa II (829 fragm.), która charakteryzowała się domieszką mineralną o różnej granulacji z domieszką piasku, przełomy głównie dwu- i trójbarwne, powierzchnia zewnętrzna o fakturze chropowaconej, szorstkiej oraz w mniejszym stopniu wygładzanej, o barwie głównie szarobrunatnej, szaroceglastej, w mniejszym stopniu brunatnej (ryc. 6, 7, 8). Druga pod względem liczebności była grupa I (423 fragm.), która cechowała się domieszką mineralną o różnej granulacji z dodatkiem piasku, przełomy jedno-, dwu- i trójbarwne, powierzchnia zewnętrzna głównie gładka, wyświecana o barwie brunatnej, szarobrunatnej, czarnej (ryc. 6, 7, 8). Najmniej liczna była grupa III (139 fragm.), która odznaczała się domieszką mineralną głównie o granulacji średnio- i gruboziarnistej z drobnoziarnistym piaskiem, przełomy głównie trójbarwne, powierzchnie zewnętrzne głównie szorstkie i chropowacone przez obrzucanie powierzchni zewnętrznej naczynia o barwie szarobrunatnej oraz w mniejszym stopniu brunatnej (ryc. 6, 7, 8).

Analiza funkcjonalno-przestrzenna oraz chronologia osadnictwa kultury jastorfskiej

Wziąwszy pod uwagę wyniki analizy funkcjonalno-przestrzennej reliktów nieruchomych odkrytych na przedmiotowym stanowisku, uznać je należy za fragment osady otwartej. Pod względem funkcjonalnym odkryto trzy ziemianki o powierzchni kilkunastu metrów kwadratowych. Podobne obiekty mieszkalne znane są z innych stanowisk tejże kultury. Występowały m.in. na osadach grupy gubińskiej w Budoradzu pow. krośnieński, w Siedlisku, pow. nowosolski, [Domański 1975, s. 62], a także na terenie Wielkopolski na stanowisku 278 w Poznaniu [Pietrzak, Machajewski 2008a, s. 164] oraz w Poznaniu stan. 284 [Kasprowicz 2008, s. 231n.]. Znane są również z terenów Pojezierza Mogileńskiego ze stanowiska 8 w Pieckach [Bednarczyk, Sujecka 2004, s. 404, tabela 2]. Odmienny charakter ma ostatni z zarejestrowanych obiektów odkryty we wschodniej partii zbadanego stanowiska. Obiekt ten cechowała dwoistość założeń w postaci jamy paleniskowej oddzielonej od rozległego bruku kamiennego rzędem dołków posłupowych. Podobny relikt od-

kryty został m.in. na stanowisku nr 284 w Poznaniu Nowym Mieście, gm. *loco* oraz w Biskupinie gdzie oba zinterpretowane zostały jako umocnienia ujęcia wody lub elementy konstrukcyjne łaźni [Kasprowicz 2008, s. 231n., tam dalsza literatura].

Pomimo fragmentarycznie rozpoznanego stanowiska wynikającego z zakresu prac badawczych w odniesieniu do ostatniego z obiektów, przytoczyć można również jego odmienny charakter, związany ze sferą sacrum. Z terenów Kujaw znane są stanowiska określane jako miejsca kultu zbiorowego uchwyconego m.in. na stanowiskach kultury przeworskiej [Cofta-Broniewska 2004]. Cechy istotne dla takiej próby oceny to bliskie sąsiedztwo zbiornika wodnego w postaci Jeziora Lednickiego oraz lokalizacja na niewielkim wyniesieniu [Cofta-Broniewska 2004, s. 165]. Dodatkowym elementem wskazującym na jego kultowy charakter może być konstrukcja drewniana oddzielająca strefę paleniska (sacrum) od strefy bruku kamiennego (profanum). Prawdziwości takiej interpretacji zaprzecza jednak brak innych elementów w postaci pochówków zwierzęcych charakterystycznych dla tego typu założeń sakralnych. Jednakże absencja tychże elementów może wynikać z różnorodnej charakterystyki takich miejsc [Cofta-Broniewska 2004, s. 161, 162] jak również z zakresu przeprowadzonych badań.

Chronologia materiału ceramicznego z osady w Dziekanowicach pozwala wiązać ją z najwcześniejszym etapem osadnictwa kultury jastorfskiej na terenie Wielkopolski, który przypadał na schyłek Ha D_3 i początek fazy A_1 MOPR [Machajewski, Pietrzak 2004, s. 99]. Silnie akcentowane w materiale ceramicznym cechy reprezentujące starszy nurt stylistyczny ceramiki kultury jastorfskiej, nawiązujący do okresu schyłkowohalsztackiego, należy łączyć z zachodzącymi w tym czasie przemianami kulturowymi, kiedy w miejsce halsztackich ugrupowań pomorsko-kloszowych oraz schyłkowołużyckich zaczynają pojawiać się elementy zlatynizowanej kultury przeworskiej [Michałowski 2006, s. 183]. W literaturze przedmiotu niejednokrotnie podkreślano związek omawianej kultury z kulturą przeworską. Charakter ugrupowań jastorfskich wiązać się miał z długotrwałym, stopniowym procesem latenizacji z obszarów środkowoniemieckich, natomiast kultura przeworska podlegała wpływom płynącym z ośrodków czeskich i morawskich [Dąbrowska 1988, s. 151].

Materiały związane z kulturą jastorfską odkryte na stanowisku 21 w Dziekanowicach uznać należy za kolejny element tej kultury występujący poza strefą jej zwartego osadnictwa, którego wschodnią granicę stanowiło Pomorze Zachodnie. Za A. Michałowskim omawiane stanowisko włączyć należy w tzw. skupisko środkowonadwarciańskie kultury jastorfskiej obejmujące centralną Wielkopolskę wzdłuż środkowego biegu Warty wraz z jej dopływami [Michałowski 2004, s. 184]. Znaczna liczba nowych materiałów zaliczanych do kręgu jastorfskiego dowodzi, że omawiany czynnik kulturowy miał niewątpliwie duży wpływ na kształtowanie się obrazu kulturowego w młodszym okresie przedrzymskim [Grygiel 2004, s. 13]. Mnogość elementów kultury jastorfskiej z terenów współczesnej Wielkopolski, zwłaszcza z przedmiotowego stanowiska, a także z Kujaw, Mazowsza oraz Podlasia zmusza do ponownej ich korelacji z najmłodszymi zespołami pomorsko-kloszowymi oraz najwcześniejszymi materiałami kultury przeworskiej [Grygiel 2004, s. 15; Michałowski 2006, s. 184].

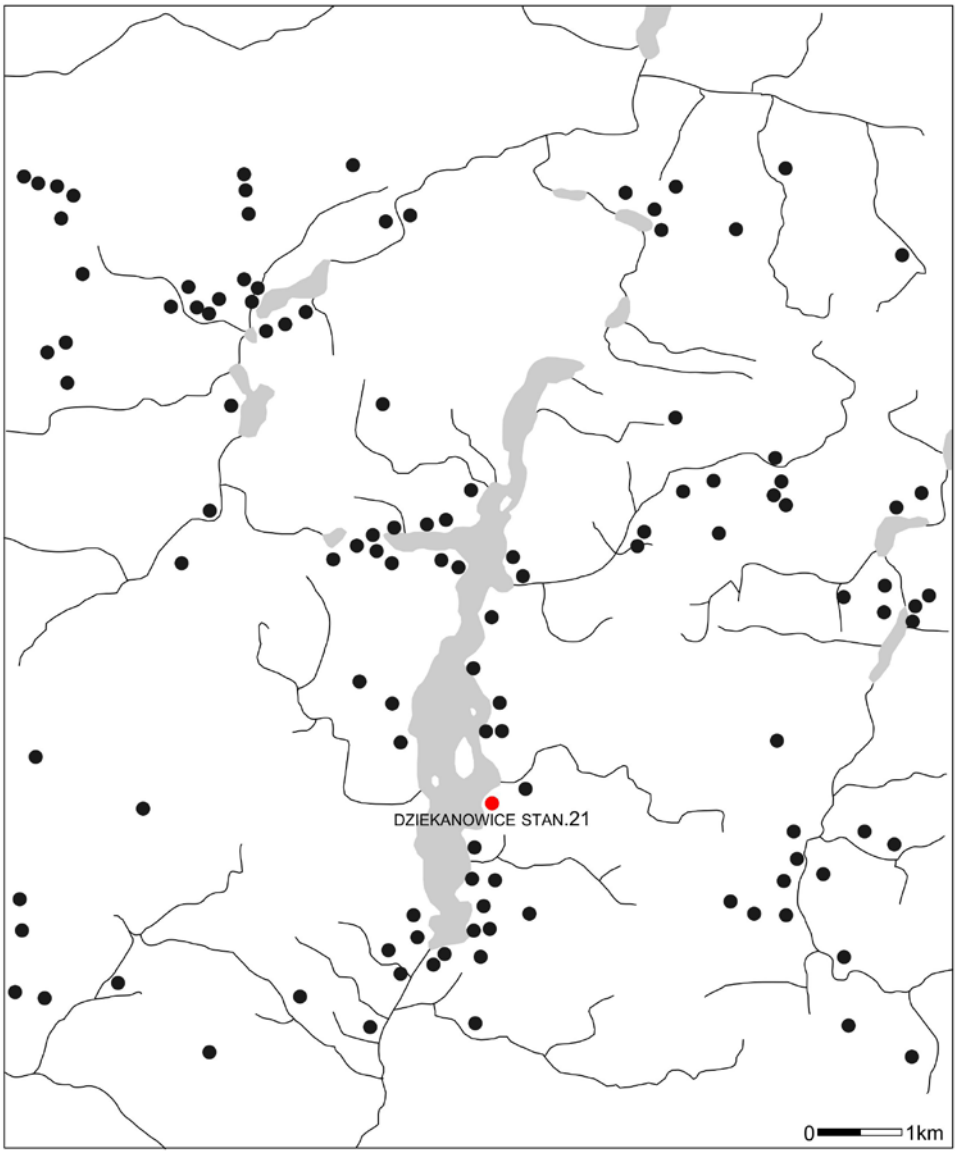

Ryc. 1. Dziekanowice, gm. Łubowo, woj. wielkopolskie, stan. 21. Lokalizacja stanowiska na tle osadnictwa z okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich w otulinie Jeziora Lednickiego; wg. Dzięciołowski 1991, ryc. 8 z uzupełnieniami autora

Fig. 1. Dziekanowice, Łubowo Commune, Greater Poland Province, site 21. Site location against the settlement of the pre-Roman and Roman Iron Age in the Lake Lednica protection zone; acc. to Dzięciołowski 1991, fig. 8 supplemented by the author

Ryc. 2. Dziekanowice, gm. Łubowo, woj. wielkopolskie, stan. 21. Plan rozmieszczenia wykopów na stanowisku; rys. Ł. Kaczmarek

Fig. 2. Dziekanowice, Łubowo Commune, Greater Poland Province, site 21. Plan of pit arrangement on the site; drawn by Ł. Kaczmarek

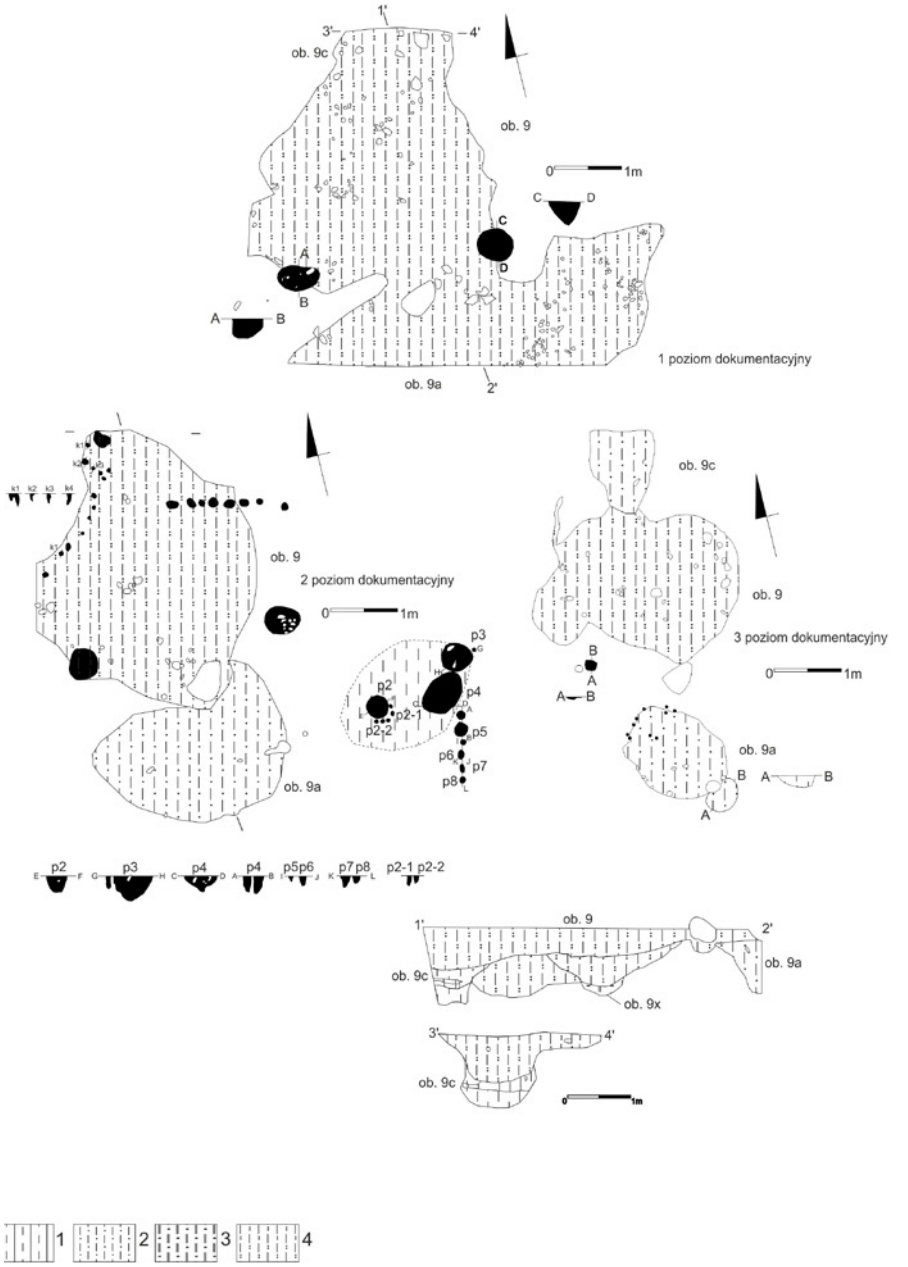

Ryc. 3. Dziekanowice, gm. Łubowo, woj. wielkopolskie, stan. 21. Rzut poziomy i profil obiektu 9. Legenda: 1. czarna próchnica, 2. szara próchnica, 3. ciemnoszara próchnica, 4. czarna próchnica ze spalenizną; rys. Ł. Kaczmarek

Fig. 3. Dziekanowice, Łubowo Commune, Greater Poland Province, site 21. Plan and profile of object 9. Legend: 1. — black humus, 2. — grey humus, 3. — dark grey humus, 4. — black humus with burnings; drawn by Ł. Kaczmarek

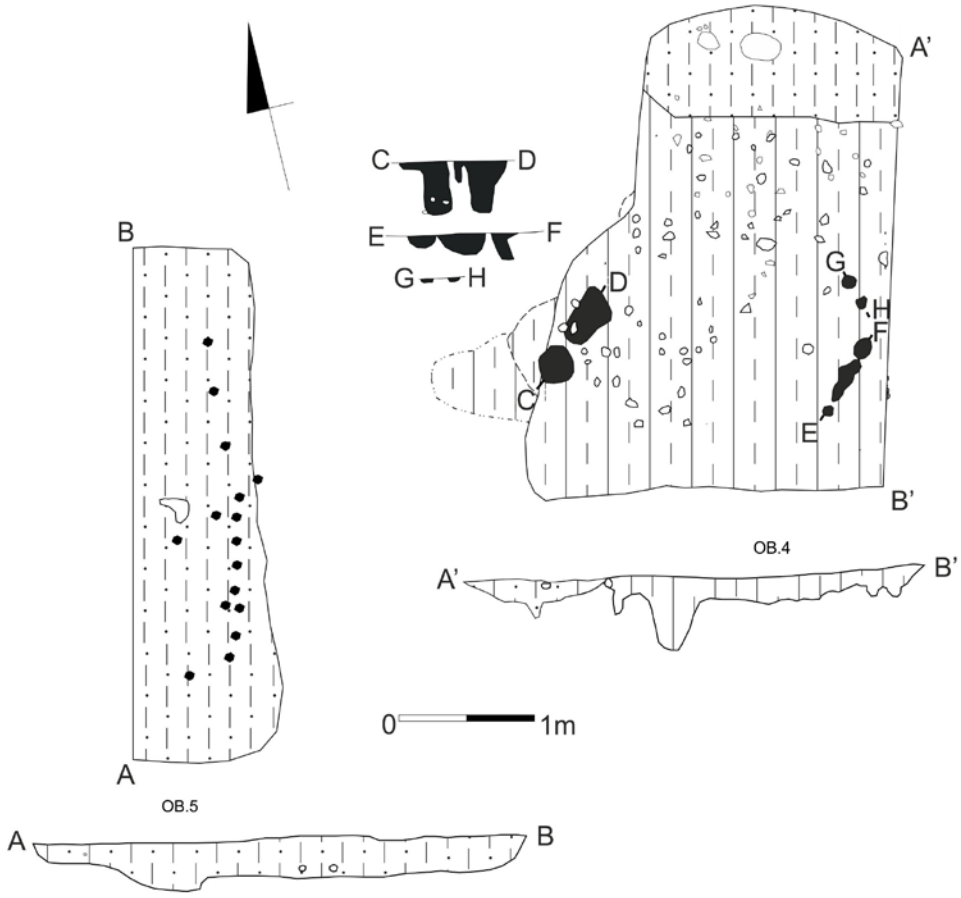

Ryc. 4. Dziekanowice, gm. Łubowo, woj. wielkopolskie, stan. 21. Rzut poziomy i profil obiektu 4 i 5; rys. Ł. Kaczmarek

Fig. 4. Dziekanowice, Łubowo Commune, Greater Poland Province, site 21. Plan and profile of object 4 and 5; drawn by Ł. Kaczmarek

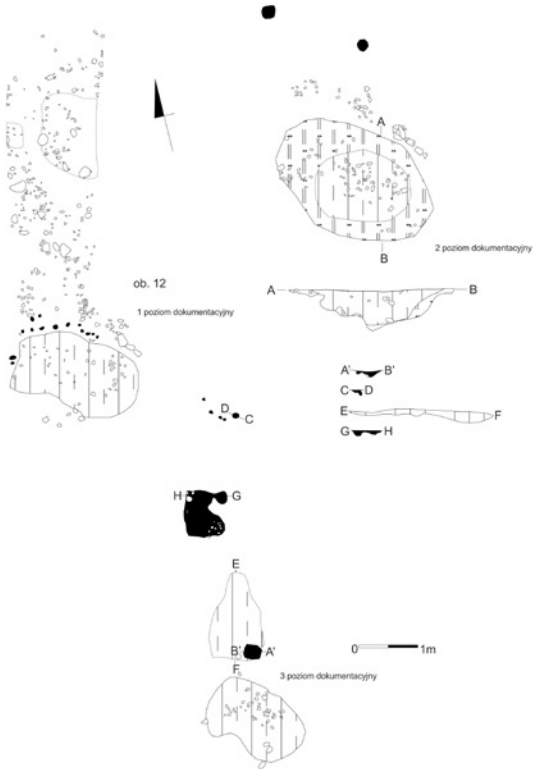

Ryc. 5. Dziekanowice, gm. Łubowo, woj. wielkopolskie, stan. 21. Rzut poziomy i profil obiektu 12; rys. Ł. Kaczmarek

Fig. 5. Dziekanowice, Łubowo Commune, Greater Poland Province, site 21. Plan and profile of object 12; drawn by Ł. Kaczmarek

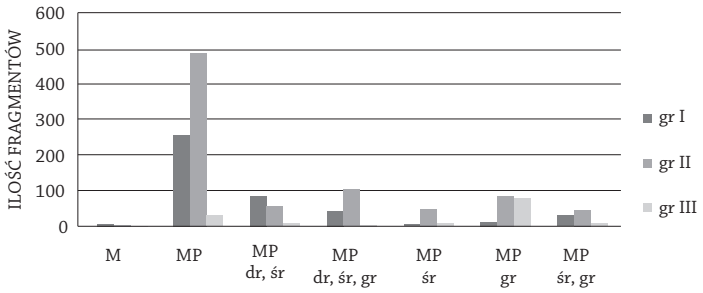

Ryc. 6. Dziekanowice, gm. Łubowo, woj. wielkopolskie, stan. 21. Udział rodzaju i granulacji domieszki w ramach grup technologicznych. M — domieszka mineralna, MP — domieszka mineralna z piaskiem, dr — drobnoziarnista, śr — średnioziarnista, gr — gruboziarnista; rys. Ł. Kaczmarek

Fig. 6. Dziekanowice, Łubowo Commune, Greater Poland Province, site 21. Percentage of type and granulation of additives within the technological groups. M — mineral additive, MP — mineral additive with sand, dr — fine-grained additive, śr — medium-grained additive, gr — coarse-grained additive; drawn by Ł. Kaczmarek

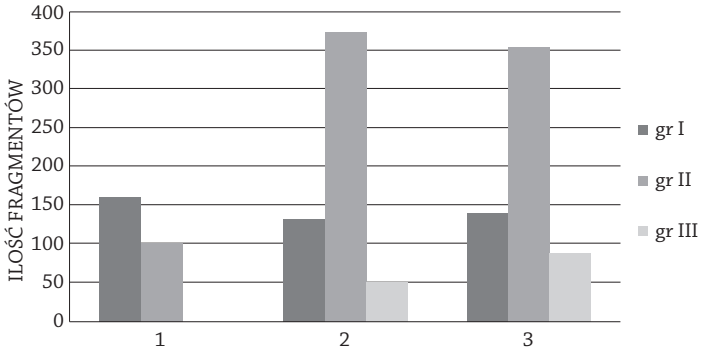

Ryc. 7. Dziekanowice, gm. Łubowo, woj. wielkopolskie, stan. 21. Udział poszczególnych stanów barwy przełamu ceramiki w ramach grup technologicznych. 1. jednobarwny, 2. dwubarwny, 3. wielobarwny; rys. Ł. Kaczmarek

Fig. 7. Dziekanowice, Łubowo Commune, Greater Poland Province, site 21. Percentage of fragments of particular colours of pottery fractures within the framework of technological groups. 1. — one-coloured, 2. — two-coloured, 3. — many-coloured; drawn by Ł. Kaczmarek

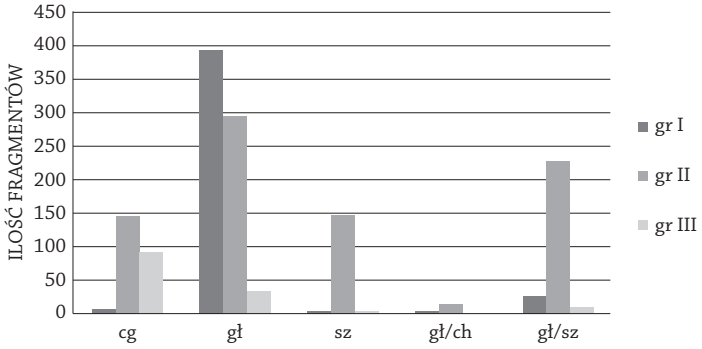

Ryc. 8. Dziekanowice, gm. Łubowo, woj. wielkopolskie, stan. 21. Udział poszczególnych stanów faktury powierzchni ceramiki w ramach grup technologicznych. ch — pow. chropowacona, gł — pow. gładka, sz — pow. szorstka, gł/ch — pow. gładka i chropowacona, gł/sz — pow. gładka, szorstka; rys. Ł. Kaczmarek

Fig. 8. Dziekanowice, Łubowo Commune, Greater Poland Province, site 21. Percentage of particular textures of pottery surface within the framework of technological groups. ch — rough surface, gł — smooth surface, sz — coarse surface, gł/ch — smooth and rough surface, gł/sz — smooth, coarse surface; drawn by Ł. Kaczmarek

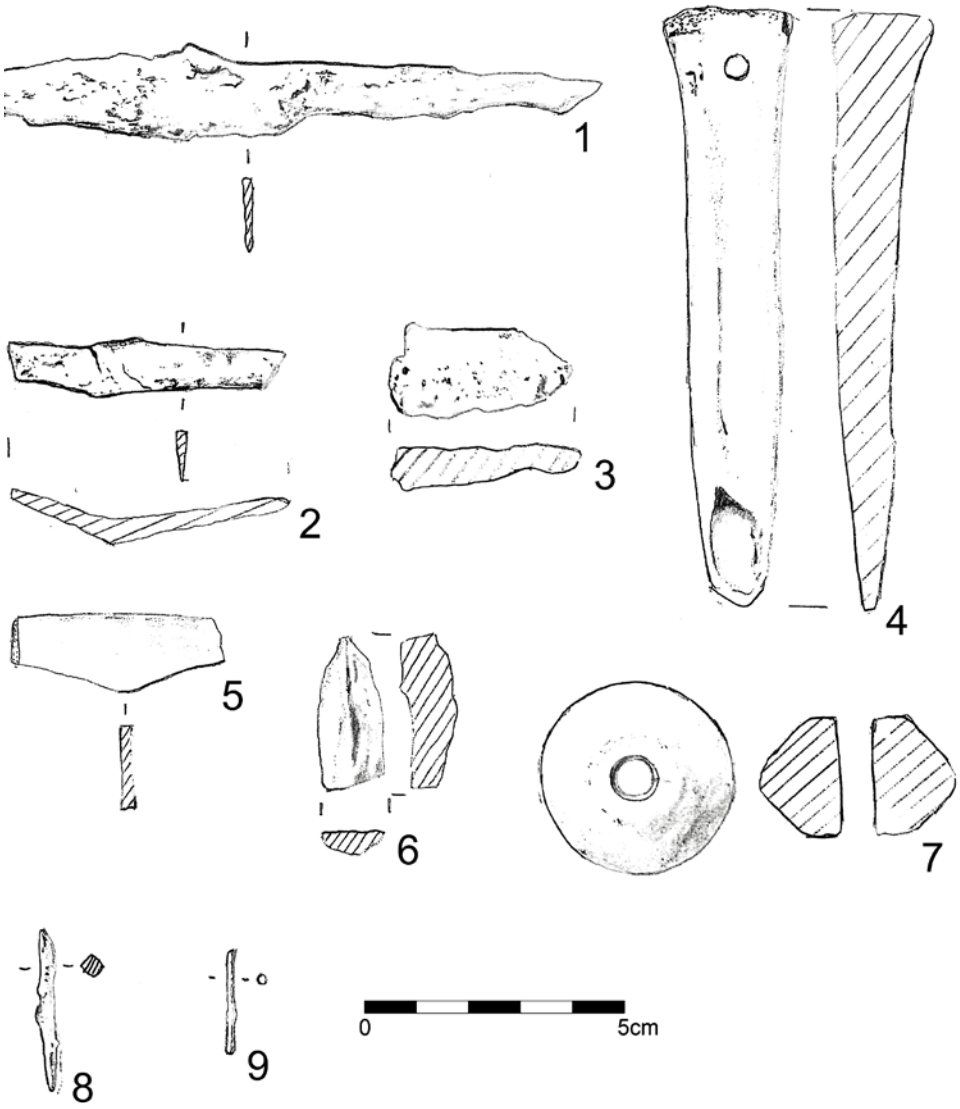

Ryc. 9. Dziekanowice, gm. Łubowo, woj. wielkopolskie, stan. 21. Zabytki kultury jastorfskiej. 1. nóż żelazny, obiekt 4; 2. fragment noża żelaznego, wykop 16, warstwa: III/IIb; 3. fragment noża żelaznego, obiekt 4; 4. szydło kościane, obiekt 9a; 5. płytka kościana, obiekt 9; 6. fragment przedmiotu żelaznego, obiekt 9; 7. przęślik gliniany, obiekt 4; 8. fragment drutu żelaznego, obiekt 4; 9. fragment drucika metalowego, obiekt 9; Archiwum Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy

Fig. 9. Dziekanowice, Łubowo Commune, Greater Poland Province, site 21. Relics of the Jastorf culture. 1. — iron knife, object 4, 2. — piece of an iron knife, pit 16, layer III/IIb, 3. — piece of an iron knife, object 4; 4. — bone awl, object 9a, 5. — bone plate, object 9; 6. — piece of an iron item, object 9; 7. — clay spindle whorl, object 4; 8. — piece of an iron wire, object 4; 9. — piece of a metal wire, object 9; Archive of the Museum of the First Piasts at Lednica

Ryc. 10. Dziekanowice, gm. Łubowo, woj. wielkopolskie, stan. 21. Ceramika — kultura jastorfska: 1–8, obiekt 4; kultura łużycka: 9–10, obiekt 4; rys. Ł. Kaczmarek

Fig. 10. Dziekanowice, Łubowo Commune, Greater Poland Province, site 21. Pottery. Jastorf culture: 1–8 object 4; Lusatian culture: 9–10 object 4; drawn by Ł. Kaczmarek

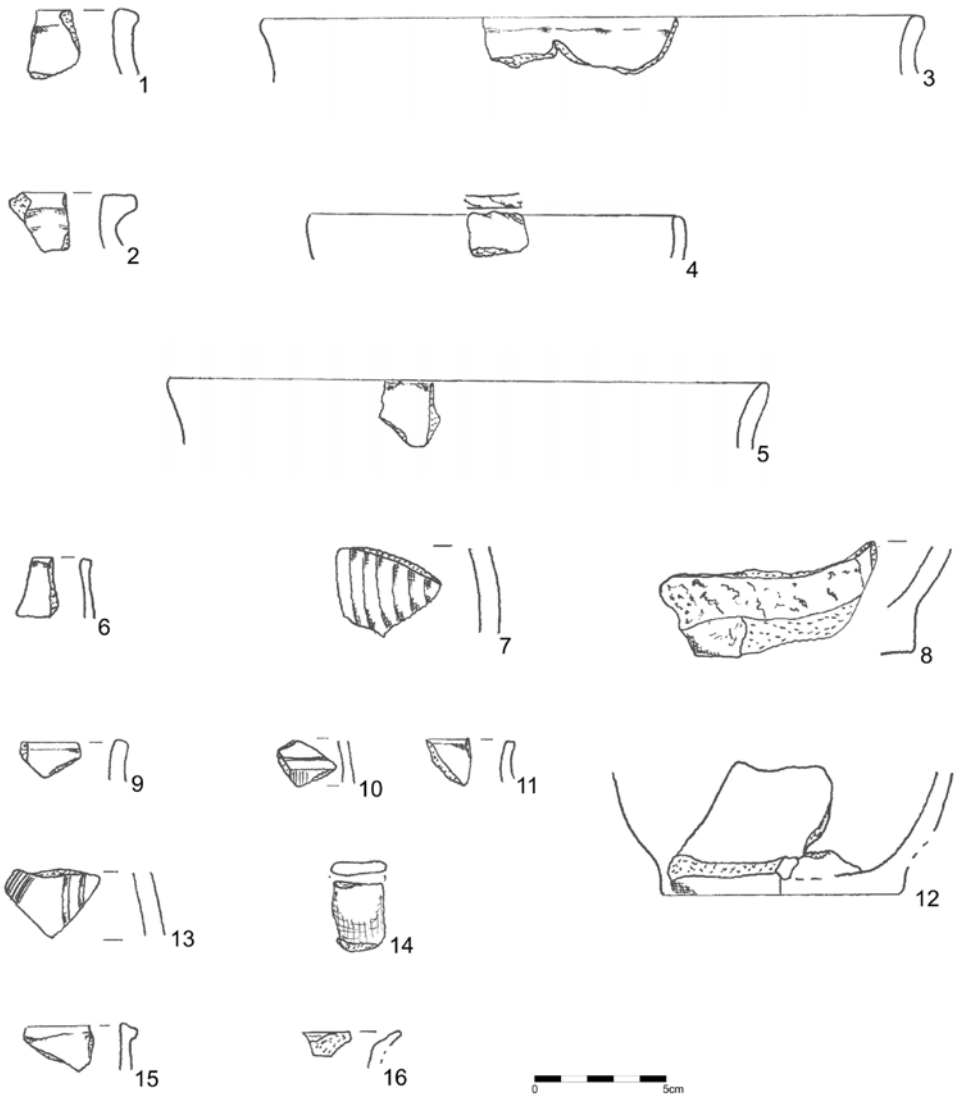

Ryc. 11. Dziekanowice, gm. Łubowo, woj. wielkopolskie, stan. 21. Ceramika — starszy okres epoki brązu: 1–2, obiekt 9a; kultura łużycka: 3, 5–9, 11–14 (wykop 16, warstwa II), 4 (wykop 13, warstwa II); kultura jastorfska: 10, obiekt 9, 15–16, obiekt 9; rys. Ł. Kaczmarek
Fig. 11. Dziekanowice, Łubowo Commune, Greater Poland Province, site 21. Pottery. Early Bronze Age 1–2 object 9a; Lusatian culture 3,5-9, 11-14 pit 16, layer II, 4 pit 13, layer II; Jastorf culture: 10 object 9, 15-16 object 9; drawn by Ł. Kaczmarek

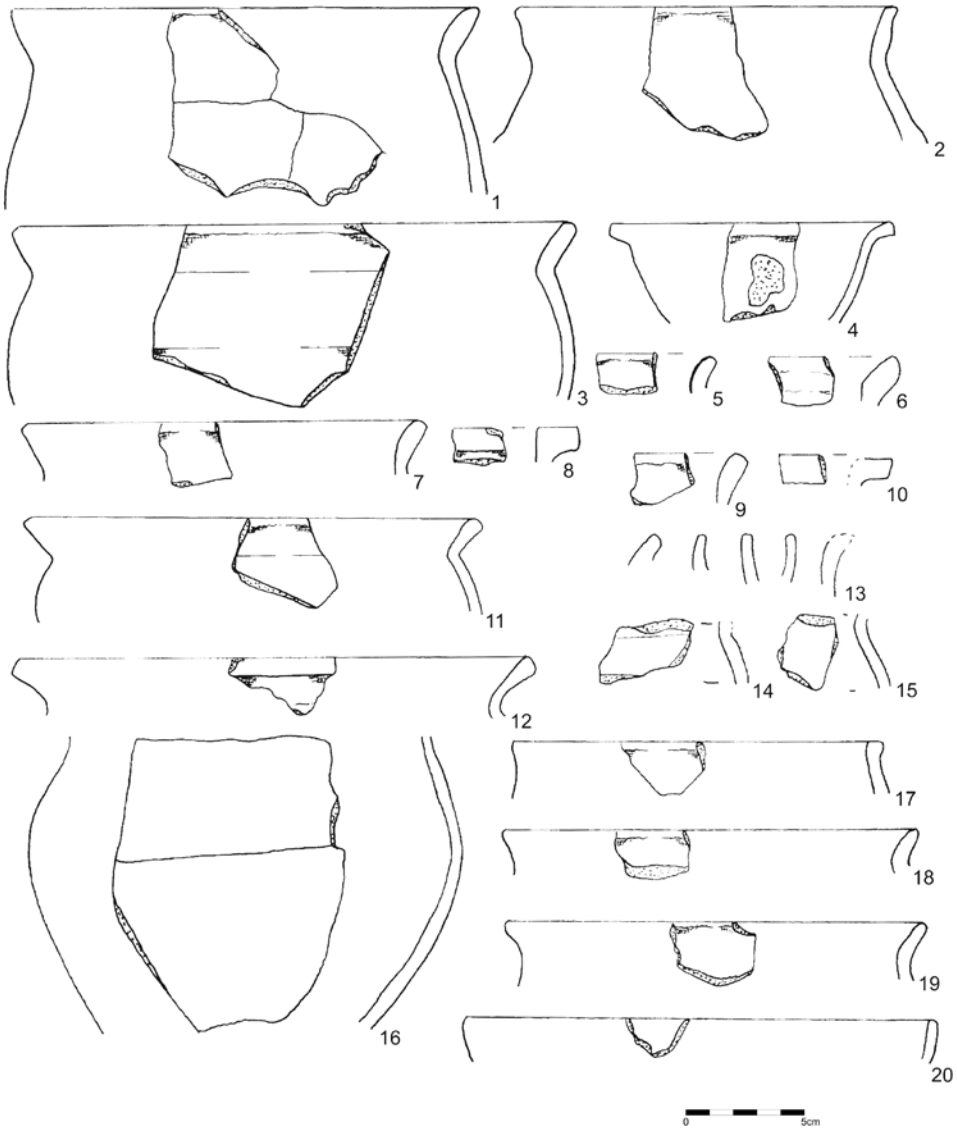

Ryc. 12. Dziekanowice, gm. Łubowo, woj. wielkopolskie, stan. 21. Ceramika kultury jastorfskiej: obiekt 9; rys. Ł. Kaczmarek

Fig. 12. Dziekanowice, Łubowo Commune, Greater Poland Province, site 21. Pottery of the Jastorf culture: object 9; drawn by Ł. Kaczmarek

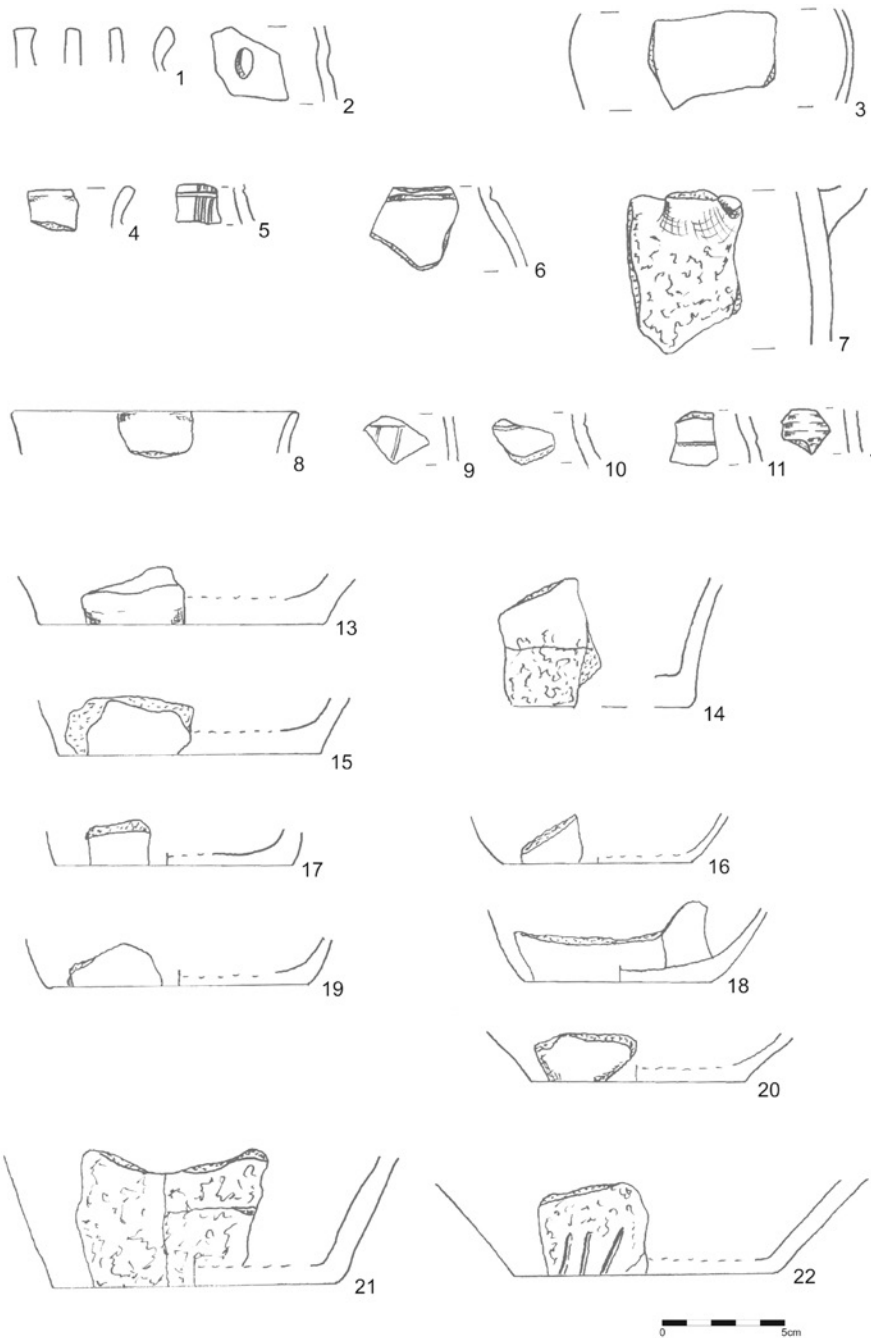

Ryc. 13. Dziekanowice, gm. Łubowo, woj. wielkopolskie, stan. 21. Ceramika kultury jastorfskiej: obiekt 9; rys. Ł. Kaczmarek

Fig. 13. Dziekanowice, Łubowo Commune, Greater Poland Province, site 21. Pottery of the Jastorf culture: object 9; drawn by Ł. Kaczmarek

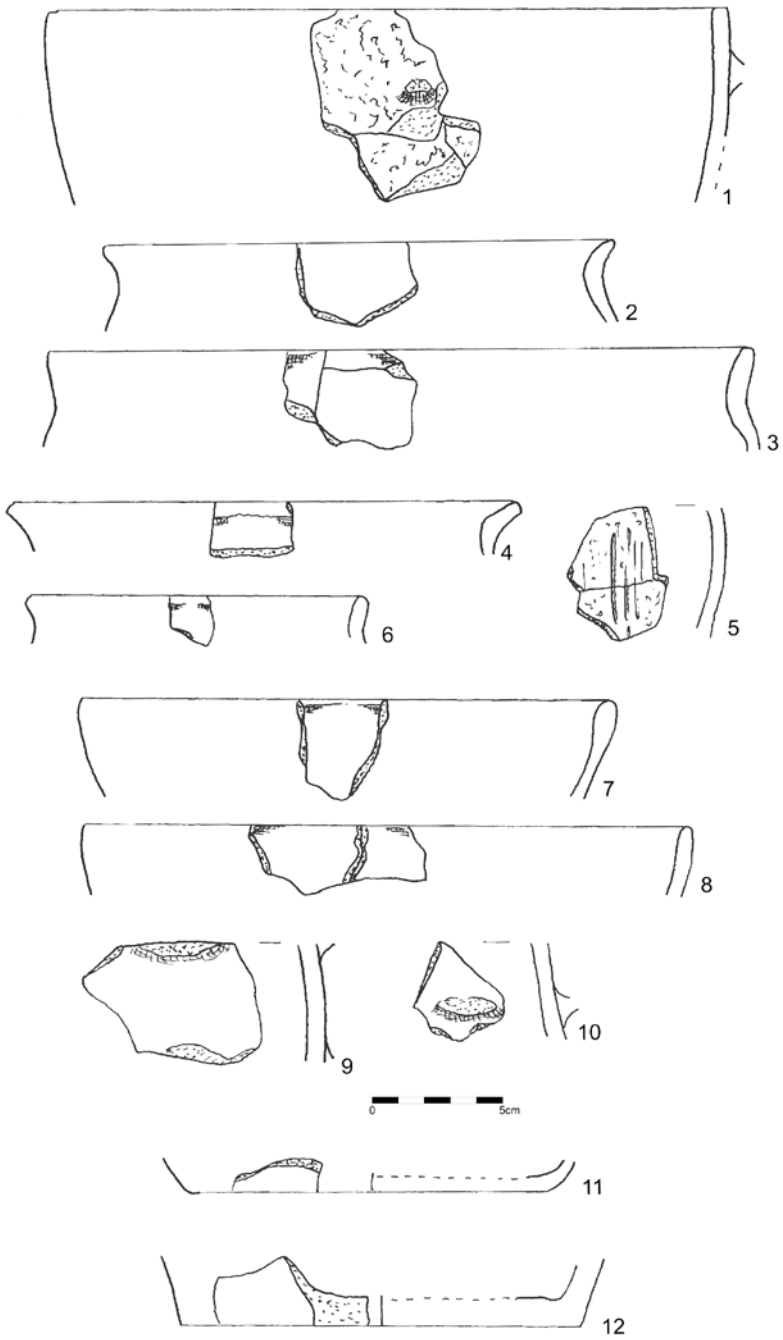

Ryc. 14. Dziekanowice, gm. Łubowo, woj. wielkopolskie, stan. 21. Ceramika kultury jastorfskiej: obiekt 9a; rys. Ł. Kaczmarek

Fig. 14. Dziekanowice, Łubowo Commune, Greater Poland Province, site 21. Pottery of the Jastorf culture: object 9a; drawn by Ł. Kaczmarek

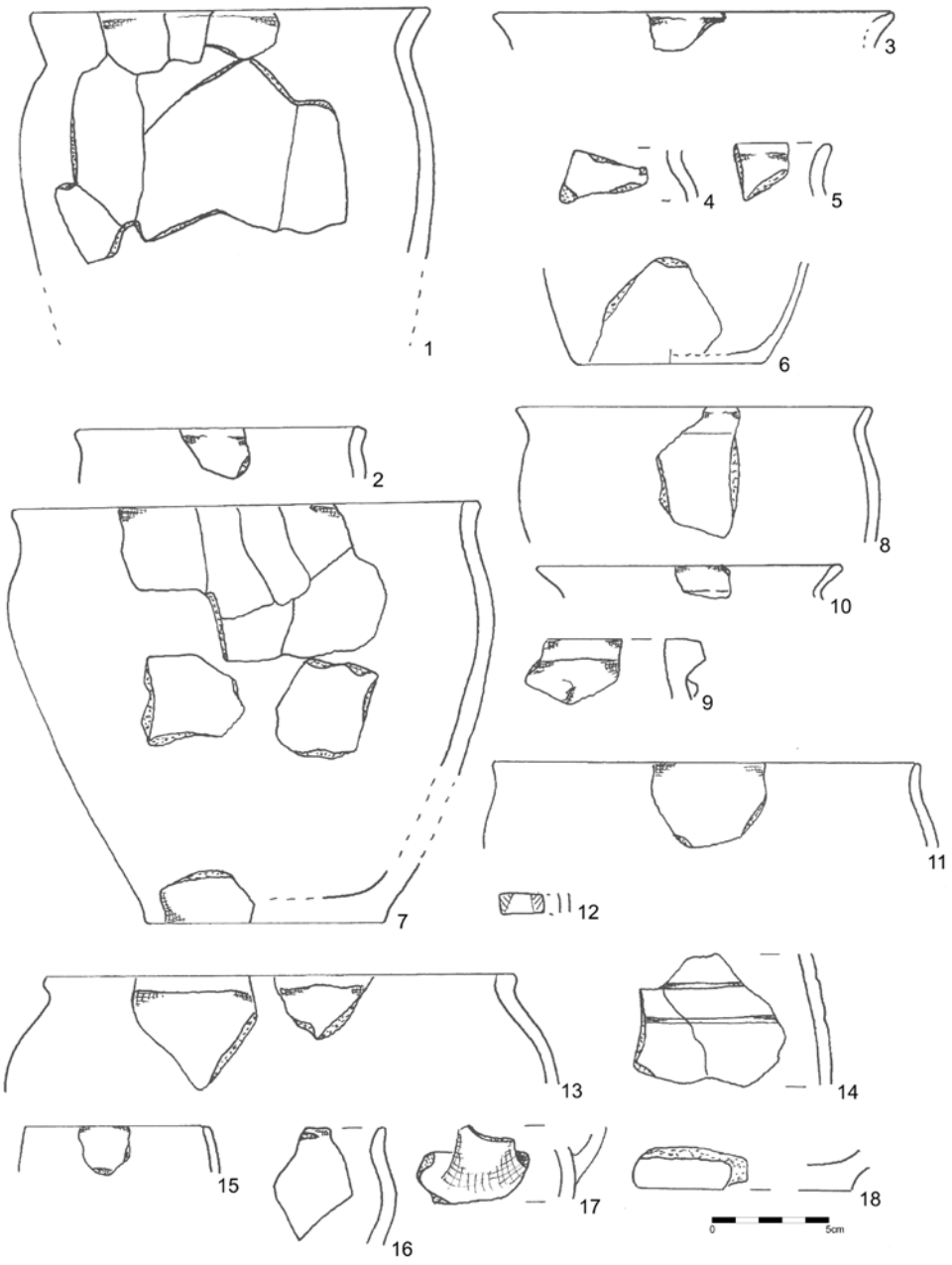

Ryc. 15. Dziekanowice, gm. Łubowo, woj. wielkopolskie, stan. 21. Ceramika kultury jastorfskiej: 1–6, obiekt 9c; 7–18, obiekt 9a; rys. Ł. Kaczmarek

Fig. 15. Dziekanowice, Łubowo Commune, Greater Poland Province, site 21. Pottery of the Jastorf culture: 1–6, object 9c; 7–18, object 9a; drawn by Ł. Kaczmarek

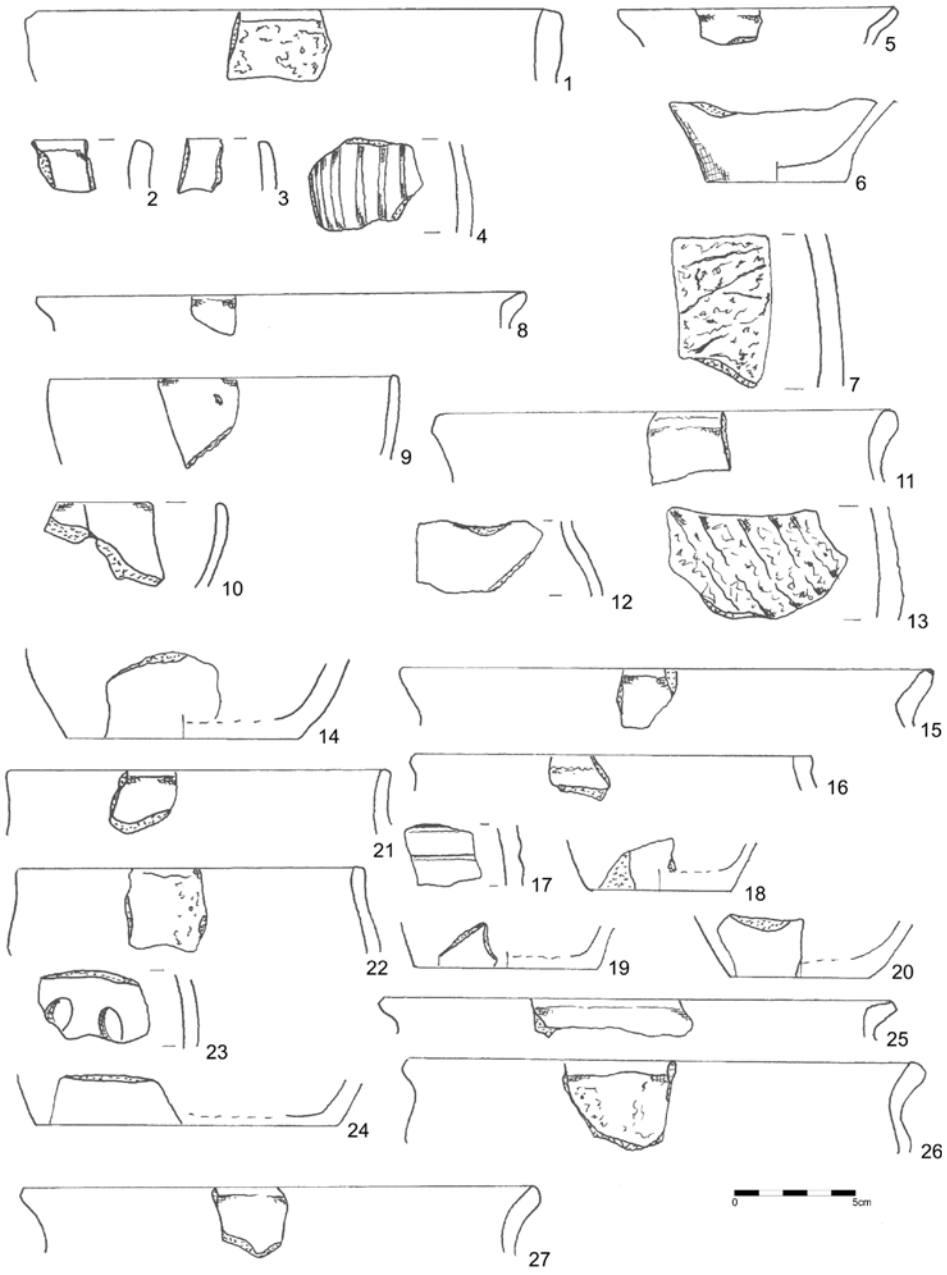

Ryc. 16. Dziekanowice, gm. Łubowo, woj. wielkopolskie stan. 21. Ceramika kultury jastorfskiej: 1–7, obiekt 12; 8–19, warstwa III, wykop 16; 20–27, warstwa III, wykop 13; rys. Ł. Kaczmarek

Fig. 16. Dziekanowice, Łubowo Commune, Greater Poland Province, site 21. Pottery of the Jastorf culture: 1–7, object 12; 8–19, layer III, pit 16; 20–27, layer III, pit 13; drawn by Ł. Kaczmarek

Bibliografia

Bednarczyk J., Sujecka A.
2004 Młodszy okres przedrzymski i rzymski [w:] J. Bednarczyk, A. Kośko (red.), Od długiego domu najstarszych rolników do dworu staropolskiego, Poznań, s. 399–454.

Brzostowicz M., Machajewski H.
2003 Wyniki badań archeologicznych na osadzie z młodszego okresu przedrzymskiego w Więckowicach, stan. 20, woj. wielkopolskie, pow. Poznań, WSA t. 6, s. 300–307.

Cofta-Broniewska A.
2004 Miejsca obrzędowe ludności kultury łużyckiej i kultury przeworskiej na Kujawach. Część I. Przegląd źródeł, FPP t. XII, s. 147–200.

Czebreszuk J., Kośko A., Szmyt M.
2006 Zasady analizy źródeł ceramicznych z okresu późnego neolitu oraz interstadium epok neolitu i brązu na Kujawach [w:] A. Kośko, M. Szmyt (red.), Opatowice. Wzgórze Prokopiaka. Tom I. Studia i materiały do badań nad późnym neolitem Wysoczyzny Kujawskiej, Poznań, s. 39–64.

Dąbrowska T.
1988 Wczesne fazy kultury przeworskiej. Chronologia — zasięg — powiązania, Warszawa.

Domański G.
1975 Studia z dziejów środkowego Nadodrza w III–I w. p.n.e., Wrocław.

Durczewski D., Śmigielski W.
1966 Materiały do osadnictwa kultury łużyckiej w Wielkopolsce, cz. II, FAP t. 17 (1966), s. 65–195.

Dzięciołowski E.
1991 Rozmieszczenie stanowisk archeologicznych w Lednickim Parku Krajobrazowym [w:] K. Tobolski (red.), Wstęp do paleoekologii Lednickiego Parku Krajobrazowego, Poznań, s. 43–56.

Fogel J.
1991 Pompeja Polska. Z dziejów archeologii wielkopolskiej XIX wieku: działalność Albina hr. Węsierskiego i Zbigniewa hr. Węsierskiego-Kwileckiego, Poznań.

Górecki J.
1980 Z badań ratowniczych na cmentarzysku ludności kultury wejcherowsko-krotoszyńskiej w Imielenku, woj. Poznań, FAP t. 29 (1978), s. 46–48.
1982 Groby ludności kultury pomorskiej w Dziekanowicach, woj. poznańskie, FAP t. 29 (1978), s. 43–45.

Grygiel M.
2004 Problem chronologii i przynależności kulturowej materiałów o charakterze jastorfskim z Brześcia Kujawskiego, woj. kujawsko-pomorskie, w świetle ostatnich badań

nad problematyką okresu przedrzymskiego w Polsce [w:] H. Machajewski (red.), Kultura jastorfska na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej, Poznań, s. 13–82.

Ignaczak M.
2002 Ze studiów nad genezą kultury łużyckiej w strefie Kujaw, Poznań.

Jórdeczka M., Mrozek-Wysocka M., Sobkowiak-Tabaka I.
2008 Makrolityczne zabytki kamienne i krzemienne z rejonu Sławna i Lednicy, SL t. IX, s. 183–220.

Kaczmarek M.
2002 Zachodniowielkopolskie społeczności kultury łużyckiej w epoce brązu, Poznań.

Kasprowicz T.
2004 Stanowisko kultury jastorfskiej w Wojnowie, gm. Murowana Goślina, woj. wielkopolskie [w:] H. Machajewski (red.), Kultura jastorfska na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej, Poznań, s. 215–233.
2008 Osada i cmentarzysko ludności z okresu przedrzymskiego na stanowisku 284 (AUT 192) Poznań – Nowe Miasto [w:] H. Machajewski, R. Pietrzak (red.) Poznań – Nowe Miasto. Źródła archeologiczne do studiów nad pradziejami i wczesnym średniowieczem dorzecza środkowej Warty, Poznań, s. 225–298.

Keiling H.
1969 Die vorrömische Eisenzeit im Elbe-Karthane-Gebiet (Kreis Perleberg und Kreis Ludwigslust), Schwerin.

Kondracki J.
1994 Geografia Polski. Mezoregiony fizyczno-geograficzne, Warszawa.

Kostrzewski J.
1955 Wielkopolska w pradziejach, Warszawa–Wrocław.

Kurnatowska Z., Kurnatowski S.
1991 Zasiedlenie regionu Lednicy w pradziejach i średniowieczu w świetle dotychczasowych badań [w:] K. Tobolski (red.), Wstęp do paleoekologii Lednickiego Parku Krajobrazowego, Poznań, s. 35–42.

Machajewski H., Pietrzak R.
2004 Z badań nad ceramiką naczyniową z okresu przedrzymskiego w Wielkopolsce [w:] H. Machajewski (red.), Kultura jastorfska na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej, Poznań, s. 83–122.
2008a Osada ludności z młodszego okresu przedrzymskiego na stanowisku 278 (AUT 191) Poznań – Nowe Miasto [w:] H. Machajewski, R. Pietrzak (red.) Poznań – Nowe Miasto. Źródła archeologiczne do studiów nad pradziejami i wczesnym średniowieczem dorzecza środkowej Warty, Poznań, s. 153–224.
2008b Osada ludności z młodszego okresu przedrzymskiego na stanowisku 226 (AUT 194) Poznań – Nowe Miasto [w:] H. Machajewski, R. Pietrzak (red.) Poznań – Nowe Miasto. Źródła archeologiczne do studiów nad pradziejami i wczesnym średniowieczem dorzecza środkowej Warty, Poznań, s. 297–351.

Makarowicz P.
1998 Kujawski nurt trzcinieckiego kręgu kulturowego — podstawy taksonomiczne [w:] A. Kośko, J. Czebreszuk (red.), Trzciniec — system kulturowy czy interkulturowy proces?, Poznań, s. 33–60.

Michałowski A.
2006 Kultura jastorfska w Wielkopolsce Północnej [w:] H. Machajewski, J. Rola (red.), Pradolina Noteci na tle pradziejowych i wczesnośredniowiecznych szlaków handlowych, Poznań, s. 183–200.

Sobucki A., Woźniak Z.
2004 Nowe materiały o cechach jastorfskich z Wielkopolski [w:] H. Machajewski (red.), Kultura jastorfska na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej, Poznań, s. 199–214.

Strzyżewski C.
2002 Zasiedlenie Gniezna i jego okolic w pradziejach i starożytności [w:] Z. Kurnatowska (red.), Gniezno w świetle ostatnich badań archeologicznych, Poznań, s. 11–44.

Szamałek K.
2009 Procesy integracji kulturowej w młodszej epoce brązu i początkach epoki żelaza na Pojezierzu Wielkopolskim, Poznań.

Tobolski K.
1991 Dotychczasowy stan badań paleobotanicznych i biostratygraficznych Lednickiego Parku Krajobrazowego [w:] K. Tobolski (red.), Wstęp do paleoekologii Lednickiego Parku Krajobrazowego, Poznań, s. 11–34.

Wrzesińska A., Wrzesiński J.
1996 Grób „pradziejowy" z Dziekanowic, gm. Łubowo, woj. poznańskie, stan. 22, SL t. V, s. 325–338.

Żychliński D.
2004 Osada z młodszego okresu przedrzymskiego z elementami kultury jastorfskiej w Otorowie, pow. Szamotuły, stan. 66 [w:] H. Machajewski (red.), Kultura jastorfska na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej, Poznań, s. 245–258.

Multicultural Settlement in Dziekanowice, Site 21 (AZP 50–32/98), Gniezno District, Greater Poland Province

The excavation research in Dziekanowice 21 (AZP 50–32/98) was conducted in 2001 and 2002. It was aimed at recognition of the prehistoric and historic settlement processes on the eastern shore of Lake Lednica. The archaeological site is situated in the area of the Gniezno Lake District, on the morainic plateau shaped during the Poznań phase of the Vistulian glaciation [Kondracki 1994, p. 93]. As a result of excavation works some traces of the late Trzciniec Horizon settlement were noted in the form of two rim fragments [Makarowicz 1998, p. 45] and also a small collection of Lusatian culture pottery, which may be dated back to the IV/VEB-HaC period [Kaczmarek 2002, p. 74, 204f.]. However, no immovable remains were discovered thanks to which the settlement could be characterized.

During the research numerous traces of the Jastorf culture settlement were noted. Four immovable objects making up the remains of an open settlement were unearthed. In respect of functionality, the objects were included among the constructions built into the ground (objects 4, 5, and 9) as well as the remains of a complex consisting in a hearth (object 12) and a stone pavement which might have been a part of the sacral layout [Cofta-Broniewska 2004].

The chronology of the Jastorf culture settlement is defined on the basis of the pottery containers obtained from the fill of the objects and humus accumulation. Due to the typological and stylistic analysis the following dishes were separated: two-part pots (group B), bowls (group E) and mugs (group H). Yet, three-part dishes with distinctly shaped necks (group A), which are the most characteristic forms of the Jastorf culture pottery, were not observed [Machajewski, Pietrzak 2004]. Further micromorphologic as well as ornamentation analyses proved that the pottery material revealed two kinds of elements: a group of the late Hallstatt style and another referring to the beginnings of the A1 MOPR phase [Machajewski, Pietrzak 2004, p. 99]. The remaining part of the source material (an iron knife, pieces of iron items, bone stylus, and spindle whorl) offer neither a basis for specifying the chronology of the discussed settlements nor for its characteristics.

In the case of the material from Dziekanowice, the existence of elements referring to the late Hallstatt period in the pottery material should be connected with cultural transformations occurring at that time when, instead of being early Pomeranian and bell-shaped, as well as of the late Lusatian groups, elements of latinized Przeworsk culture began to appear [Michałowski 2006, p. 183]. The factor latinizing the Przeworsk culture in the Greater Poland region was, namely, the Jastorf culture which transported the impulses coming from the central German areas [Dąbrowska 1988, p. 151].